

akár Helbig és Müller gyárukban készült legyen“. „Stanhope, főleg Orlitsch készítményü nem fogadtatik el.“

A kiváltságos öt pesti és budai nyomda mégis megtartotta egyeduralmát, újak letelepedését megghiúsította; még HECKENASTnak is meggyült a baja velük, mikor LANDERERrel szövetkezve, nyomdához jutott.³ Így maradt ez 1848-ig, a sajtószabadság évéig.

DEZSÉNYI BÉLA.

A külföldi államok között fennálló könyv-csereviszony és annak történeti előzménye. A külföldi államok között történő könyv-csereviszony létrehozásának gondolata éppen 104 évvel ezelőtt merült fel Franciaországban a nagyobb európai könyvtárakban levő duplum könyvpéldányok kicserélésével kapcsolatban. Ennek az eszmének a felvetése úgy történt, hogy VATTÉMARE SÁNDOR drámai színművész — amint azt a francia Felsőház 1836. március 29-i naplójában (*Archives Parlementaires* 101.) ismertetett folyamodványában olvashatjuk — hivatkozással arra, hogy a müncheni könyvtárban 200.000 a jénaiban 12.000, a szentpéterváriban 54.000, a bécsiben pedig 300.000 duplum mű van, azt javasolta, hogy törvény útján szabályozzák azoknak, a francia könyvtárakban meglevő duplumoknak a kicserélését, amelyek a külföldi könyvtárakban nincsenek meg. E célból egy szaklapnak az alapítását is ajánlotta, amelyben minden francia és külföldi könyvtár leközzölné fölös példányainak a jegyzékét azok árának feltüntetésével együtt. Végül kérte, hogy Franciaország Európa összes államaival kössön szerződést ezeknek a cseréknek a szabályozására.

VATTÉMARE folyamodványával a francia Felsőház 1836. március 29-i ülésében foglalkozott FEZENSAC herceg előadásában. FEZENSAC, teljes nevén: MONTESQUIOU-FEZENSAC RAJMOND herceg (1784—1867) tábornok — aki később Franciaország követe volt Madridban és aki naplót hagyott hátra NAPOLEONnak 1812. évi orosz hadjáratáról — rámutatva a javaslat fontosságára, azt ajánlotta, hogy a Ház pártolólaga adja ki a kérvényt a közoktatásügyi miniszternek.

A következő felszólaló MONTALEMBERT KÁROLY FORBES DE TRYON gróf (1810—1870), a francia klasszikus szónoklás mestere, író és politikus volt, akivel ez alkalommal bővebben kell foglalkoznunk. MONTALEMBERT ugyanis — SZEMERE BERTALAN szerint — női ágon az ÁRPÁDOKTÓL származtatta magát s ezért a magyar nemzet iránt baráti érzésekkel viseltetett. A magyar szabadságharc leverése után a Párizsba menekült bujdosókat támogatta s báró EÖTVÖS JÓZSEFFEL, akivel baráti viszonyban volt, élete végéig levelezésben állott.

³ GÁRDONYI ALBERT: Régi pesti könyvkereskedők. Budapest, 1930. 96. l.

Az ÁRPÁDOKkal való rokonsága és hitbuzgósága készítette arra, hogy megírja LAJOS thüringiai gróf feleségének, MAGYARORSZÁGI SZENT ERZSÉBETnek történetét. E célból bejárta mindazokat a helyeket, ahol ez az áldozatkészségéről és vallásosságáról közismert kiráyleány leélt rövid életét, hogy annál hűbben megírhasssa élettörténetét. Ez a reánk nézve igen becses munkája 1836-ban jelent meg Párizsban s újból, némi címváltozattal, 1838-ban és 1841-ben. Ez a mű magyar fordításban 1863-ban látott napvilágot. Mint a katolicizmus egyik fő harcosának nevezetes munkája volt még többi között a *Szabad egyház, szabad államban* című. Kitűnő munkásságáért a francia Tudományos Akadémia 1852-ben és nem 1851-ben, mint a magyar lexikonok közlik, rendes, a magyar pedig 1858-ban kultagjává választotta.

MONTALEMBERT felszólalásában támogatta a könyvcserére vonatkozó javaslatot, mert úgy vélekedett, hogy a Felsőháznak, amely mindig figyelemmel volt irodalmi és tudományos hírnevére, az államok között létesítendő könyvcserét minden eszközzel elő kell mozdítania.

Hozzászolt még a javaslathoz LAPLACE KÁROLY márki (1789—1874) tábornok, a világhírű csillagász fia, aki MONTALEMBERT javaslatát támogatta és SACY ANTAL báró (1758—1838), a kiváló orientalista és a királyi könyvtár kéziratainak konzervátora, aki azon a véleményen volt, hogy a Ház térjen a kérvény felett napirendre.

E felszólalások után a Felsőház úgy határozott, hogy a kérvényt kiadja a külügyminiszternek és a közoktatásügyi miniszternek.

Hogy mi lett ennek a duplum könyvpéldányok kicserélésére vonatkozó VATTÉMARE-féle javaslatnak további sorsa, nem tudjuk. Annyi bizonyos, hogy e javaslatnak megtétele után éppen ötven esztendőnek kellett elmulnia, hogy ha nem is a duplumok tekintetében, mint azt VATTÉMARE javasolta, hanem a hivatalos kiadványok kicserélése végett a csereviszony a külföldi államok között létrejőjön.

Akkor történt ugyanis, hogy „a hivatalos okmányok, valamint a tudományos és irodalmi kiadványok kicserélése végett“ Belgium, Brazília, Spanyolország, az Északamerikai Egyesült Államok, Olaszország, Portugália, Szerbia és Svájc Brüsszelben 1886. márc. 15-én egyezményt kötöttek. Ebben az egyezményben — amelyhez Argentína, Chile, Paraguay, Peru és Uruguay 1889-ben, Új Dél-Wales 1890-ben, Lengyelország és Csehszlovákia 1921-ben, Albánia, Lettország és San Domingo 1922-ben, Magyarország 1923. július 31-én (1924. évi 5650. M. E. sz. rendelet), azután Kína és Észtország 1926-ban s valószínűleg ugyanekkor Egyiptom is csatlakozott — megállapodtak a szerződő államok abban, hogy a kicserélés céljából minden szerződő állam hivatalt állít fel és az egyezmény kelte után a következő kiadványaikat cserélik ki:

„1. Oly hivatalos, parlamenti és közigazgatási okmányokat, amelyek keltezésük helyén nyilvánosságra kerültek.

2. Olyan műveket, amelyek a kormányok rendeletére és költségén készültek.“

Megállapodtak továbbá abban is, hogy a külföldre irányított könyvküldemények csomagolási és szállítási költségeit minden állam maga viseli.

Ugyanekkor kötöttek egyezményt az előbb említett államok a Hivatalos Lap, valamint a parlamenti évkönyvek és okmányok kicserélésének biztosítása végett.

Ebben az egyezményben a szerződő államok, amelyhez más állam bármikor csatlakozhatik — így Argentina, Chile, Paraguay, Peru és Uruguay 1889-ben, Új Dél-Wales 1890-ben, Lengyelország és Csehszlovákia 1921-ben, Albánia, San Domingo és Lettország 1922-ben, Magyarország 1923. július 31-én, Kína és Észtország pedig 1926-ban s valószínűleg ugyanekkor Egyiptom is csatlakozott — kötelezték magukat arra, hogy a szerződést elfogadó államok törvényhozó testületei részére megjelenésük után folytatólagosan megküldik Hivatalos Lapjukat, valamint a nyilvánosságra hozott parlamenti évkönyvek és okmányok egy-egy példányát.

A brüsszeli egyezmény elfogadása alapján létesítette a magyar kormány az *Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központot* (5651/1924. M. E. sz. r.), amelynek feladata a Hivatalos Lap, a parlamenti nyomtatványok, valamint a hivatalos tudományos és irodalmi kiadványok nemzetközi forgalma adminisztrációjának lebonyolítása és közgyűjteményeink könyv- és folyóiratanyagának központi nyilvántartása. Ehhez képest a Központ bonyolítja le a brüsszeli egyezményt aláíró, valamint a cserében hivatalosan résztvevő egyéb államok és Magyarország között a hivatalos kiadványok, a parlamenti nyomtatványok, a tudományos és irodalmi kiadványok nemzetközi cseréjét, eszközli a külföldi könyvek és folyóiratok beszerzését. Hatáskörébe tartozik a könyvforgalom kulturális ellenőrzése, a külföldről csereképpen érkező és az állami támogatással megjelenő magyar tudományos kiadványok szétosztása, nyilvántartja a csereanyag bibliográfiai címjegyzékét és végül véleményt mond és javaslatot tesz a rendeletben megállapított mindama kérdésekben, amelyekre a közoktatásügyi minisztérium, vagy más kormányzati ág véleményt kér.

Ugyancsak ez a rendelet szabályozza a tudományos kiadványok állami támogatásának kérdését is.

Újabban, úgylátszik, Japán is keresi a kapcsolatot a hivatalos kiadványok cseréje céljából hazánkkal, bár a brüsszeli egyezményhez még eddig nem csatlakozott. A közelmúltban ugyanis már három ízben

küldött az országgyűlési könyvtár útján különböző tudományos intézményünknek tudományos műveket, amelyeket a könyvtár az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központhoz juttatott kézbesítés végett. Egyben pedig közölte a japán nemzetközi külügyi szolgálattal, hogy jövőben tudományos kiadványait szétosztás végett a brüsszeli egyezmény szerint az arra hivatott szervhez, az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központoz küldje. PANKA KÁROLY.

Vita egy selyemtenyésztési könyv szerzőségéről. A magyar gazdaságtörténetnek egyik legértékesebb forrása az a kis munka, ami *Schedium de praesenti statu fabricarum et manufacturarum in Hungaria atque modo promovendi rem sericeam* címmel névtelenül jelent meg Nagyváradon 1793-ban az EITZENBERGER-nyomda betűivel. Adatainak a gazdagsága, világos szempontjai és az egykorú gazdasági elméletekben való tájékozottsága egyaránt becsessé teszi. GRELLMANN göttingai egyetemi tanár már kevéssel a megjelenése után németre fordította és az osztrák monarchiáról szóló hatalmas iratgyűjteményében közrebocsátva a német közönség számára is használhatóvá tette.¹ Azóta a tudományos írók hosszú sora forgatta haszonnal lapjait.

A munka szerzőségére vonatkozólag határozatlanság uralkodik irodalmunkban. PETRIK könyvészete két szerzőnek a neve alatt is felvette és SZINNYEI követte őt ebben. PETRIK-nél ugyanis a SCHEDIUM címszó alatt MILLER JAKAB FERDINÁNDRA, a nemzeti múzeumi könyvtár első őrére, majd igazgatójára történik utalás,² akinek a művei között felsorolja ezt is. Az ő nyomán elindulva SZINNYEI is MILLER bibliográfiájához vette fel és annak munkái között a 18. szám alatt sorolja föl. Csakhogy BLASKOVITS JÓZSEF neve alatt PETRIK-nél és SZINNYEINél (utóbbinál 2. számú munka gyanánt) ugyancsak megtalálható a SCHEDIUM. Végül még egy harmadik szerző lehetősége is felmerült: a Révai Lexikon szerint (16. köt., 740. l.) SCHEDIUS írta volna. SCHEDIUS LAJOS, a pesti egyetem tanára, valóban foglalkozott a selyemtenyésztéssel, nemcsak a gyakorlatban, de írásaiban is;² s ez a körülmény hihetővé tenné, hogy a szorgalmas és sokoldalú SCHEDIUS tollából került ki ez a művecske is. Csakhogy nagyszámú írásaiban sehol sem tulajdonítja magának a szerzőséget s a kortársainál sem találunk ilyen utalást. Így tehát SCHEDIUS nevét nyugodtan elhagy-

¹ GRELLMANN H. M. G.: Statistische Aufklärungen über wichtige Theile und Gegenstände der österreichischen Monarchie. 2. Band. Göttingen, 1797. S. 233—70.

² Így BLASKOVITS-nak két, a selyemtenyésztéssel foglalkozó művéről írt recenziót lapjában, a Zeitschrift von und für Ungern-ban. 1804. 5. Bd. S. 113—5.